

RELAȚIA DINTRE SUFLET/PSIHIC ȘI CORP/MATERIE ÎN FILOSOFIA ROMÂNEASCĂ

(antologie de) TITUS LATES*

1

„[...] nu e materie fără forță, nici forță fără materie. În virtutea chiar a proprietăților sale, materia este într-o mișcare continuă și veșnică. Această mișcare nu este uniformă, ea urmează, între altele, *legea undulațiunii universale*, [...] și dă loc la metamorfoza materiei care îmbracă în spațiu și timp o infinitate de *forme trecătoare*. Sub fiecare formă nouă, materia are o nouă constituțiune; și, prin urmare, proprietăți nouă. Căci materia și forța, fiind inseparabile (pentru că în definitiv ele nu constituiesc decât unul și același lucru considerat sub două puncte de vedere deosebite), urmează că una nu poate să se schimbe fără cealaltă. La o nouă formă a materiei corespunde totdeauna o nouă formă, adică un nou mod de lucrare a forței, și vice-versa. Astfel, forțele curat mecanice, fizice și chimice care mișcă materia sub forma neorganică se transformează în forțe fiziologice când materia însăși a luat forma organică.

Forțele fiziologice, la rândul lor, se diversifică în același timp cu materiile ale căror proprietăți ele sunt. Astfel, forța de asimilațiune și disimilațiune este proprietatea caracteristică a organilor de nutrițiune în genere, în timp ce puterea de a simți, de a gândi și de a voi caracterizează crierii animalelor.

Sufletul deci nu e altă-ceva decât proprietatea crierilor: cu alte cuvinte nu e decât o nouă formă a forței, corespunzând la o nouă formă a materiei. Și precum jocul facultăților sufletului este foarte subtil și complicat, tot așa și materia care-i servește de bază are o structură și o organizațiune de cea mai mare delicateță și complicațiune.”

Vasile Conta, *Teoria fatalismului*, Iași, Editura librăriei Școalelor, Frații Șaraga, [1875], pp. 15, 16.

2

„Termenul acesta, Paralelism Psicho-Fizic, e susceptibil de două înțelesuri. Sau înseamnă pur și simplu legătura, concomitanța, care veșnic există între

* Academia Română: Institutul de Filosofie și Psihologie „C. Rădulescu-Motru”

manifestările așa de heterogene ale sufletului și corpului, și în acest înțeles, supt această denumire își poate avea locul orice teorie de explicare a acelei legături, sau – într-un înțeles mai strâns –, această expresiune, este numele unei singure teorii explicative, a teoriei celei mai noi. Într-un cuvânt, acest termen, într-un înțeles mai larg, *indică* o problemă filosofică, și în altul mai îngust, *denumeste* o teorie ce lămurește problema.

Asupra primului lucru toată lumea e aproape de acord. Între fenomenele psihice și corporale există o strânsă legătură. Chiar acei, pe care tradițiile moștenite, și nevoia nemuririi, îi fac cu greu să accepte o intimitate prea mare între fenomenele psihice superioare și anume manifestări corporale (așa după cum acceptă între corp și psihicul inferior), se vor fi încredințat fără îndoială, observând cum meditățile cele mai înalte sunt însoțite de osteneală și migrene, cum sentimentele cele mai subtile îți schimbă felul de a te înfățișa, cum o dărăpănare fizică mai profundă îți scade forța de a închipui, se vor fi încredințat că nici aceste manifestări supreme nu au ruptă legătura neîncetată, cu ceea-ce de regulă se numește: corp.

Asupra teoriei însă, care să tâlcuiască, ce e cu această legătură, de unde provine, de ce este așa, lumea – vorbim de lumea pricepută – nu a fost, și nu este de acord.”

Ioan Petrovici, *Paralelismul psycho-fisic*, București, Atelierele grafice I.V. Socecu, 1905, pp. 1, 2. Teză pentru doctoratul în filosofie la Universitatea din București.

3

„Aveam în fața noastră două concepții relative la suflet, împreunate în două soluții la valoarea cunoștinței: *a actualității și a substanțialității*. Le-am formulat, expus și criticat pe rând. În cele din urmă ne-am pronunțat în sensul că concepția sufletului ca o sumă de stări actuale neputându-se susține, după noi, cade și valoarea cunoștințelor întemeiate pe această concepție: *că sufletul e realitatea în sine*.

Încheierea cu care se termină lucrarea e că cunoștințele noastre, sub ambele fețe – materială și sufletească – sunt *relative* și deci nu exprimă de cât o *lume fenomenală*.

Ultimul nostru cuvânt e că sistemul monismului paralelist e legat de cel mai strict fenomenalism, atât prin laturea internă, sufletească, cât și prin laturea externă, materială.”

Ilie Ghibănescu, *Fenomenele fizice și psihice. Raportul și valoarea lor în fața cunoștinței*, Iași, Tipografia Dacia Iliescu, Grossu & Comp., 1907, p. 93. Lucrare prezentată ca teză pentru doctoratul în filosofie la Universitatea din Iași.

4

„În întinderea materiei, atât cât putem s-o vedem cu ochii și cu instrumentele optice, până unde se întinde sufletul, simțirea? Dacă sufletul s-a dezvoltat din materie și e unul din semnele vieții, până unde se găsește el în formele materiei? Se găsește, după vechea credință (Descartes), numai la om? Animalele sunt ele numai niște automate? Azi, această concepție a dispărut și se atribuie și animalelor nu numai simțire, dar și o oareșcare inteligență. Mai mult încă, cugetători însemnați și-au pus întrebarea și au căutat să-i dea un răspuns afirmativ: dacă nu cum-va un fel de suflet se va fi găsit și la plante (G. Th. Fechner).

Și oare se poate opri ipoteza numai aici? Materia, în genere, n-o fi având oare un substrat indivizibil, care să se asemene cu ceva sufletesc?

Acestea sunt fără îndoială chestii de speculații filosofice, metafisice; dar psihologia trebuie să le cunoască.

Se zice că e un mare mister (Du Bois-Reymond) nașterea sufletului din materie. Dar, după cum dintr-un germene se dezvoltă o ființă pentru-că a existat în mod latent în germene predispoziția pentru dezvoltarea acelei ființe, nu s-o fi dezvoltat tot așa din materie sufletul? N-o fi existat în materie, latent, predispoziția care să facă posibilă nașterea sufletului? Acea predispoziție ar putea să fie corelatul psihic al materiei.”

I. Găvănescul, „Curentele și preocupările psihologiei contemporane”, în *Cultura română* (Iași), anul V, no. 2, 1907, p. 63.

5

„În marele câmp de experiență al naturii constatăm că manifestările sufletești se ridică treptat după un anumit plan de organizație anatomică și fiziologică; anumite manifestări sufletești apar deodată cu anumite forme și funcțiuni fiziologice; nu există joc liber pentru manifestările sufletești; există numai o corelație strânsă și o succesiune inexorabilă între momentele sufletești și organizația materială. Întrebările, când încep manifestările sufletești în regnul animal sau care animale au suflet, sunt întrebări fără înțeles în știința naturii. Seria de apariție a organismelor animale este dominată de legea generală biogenetică, după care speciile de animale precum și individualitățile animale venite în urmă recapitulează, în dispozițiunea organismului lor, formele și funcțiunile speciilor și individualităților care au precedat; un hiatus de la care să dateze un început al vieții sufletului nu există. Viața sufletească are același îndepărtat început ca și viața biologică, una și alta sunt într-o strânsă corelație prin legea biogenetică care le stă la bază.”

Constantin Rădulescu-Motru, *Curs de psihologie*, București, *Cultura Națională*, 1923, p. 37.

6

„Viața sufletească nu e, după cum crede Bergson, creațiune perpetuă, fiindcă e evoluție, schimbare continuă. Nu există numai inedit și original în decursul vieții noastre psihice. Anumite puncte devin solide, opun rezistență curgerii permanente, se încheagă în forțe inerente care-și impun mereu punctul de vedere și voiesc să privească viața după criteriul lor de forme fixe. Aceste structuri condensate care opresc nouitatea veșnică și fixează stabilitatea sufletului nostru, sunt rezultatul unei îndelungi funcționări sufletești. După cum în Biologie țesutul conjunctiv se formează din celulele vii, chiar dacă acestea nu sunt atinse de nici o boală, numai prin simpla lor funcționare, tot așa sufletul își creează structuri mai puțin vii, mai puțin plastice, dar mai stabile. Orice act sufletesc repetat devine formă, sau cel puțin tinde către aceasta. Dar aceasta odată încheagată impune noilor achiziții, o interpretare a experienței după propriile ei criterii, așa cum a arătat Kant”

Mihai Ralea, „Asupra saturației fenomenelor sufletești”, în *Minerva*, anul I, nr. 1, 1927, pp. 144–155. Apud Mihai D. Ralea, *Psihologie și viață*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938, p. 36.

7

„Se poate susține o clipă, fără a preciza, că «gândirea este o secrețiune materială a creierului», un produs material al organismului. Comparația aceasta (de fapt, mult mai greu de făcut decât celelalte, din cauza așa de redusei identități inițiale: simpla *relație generală* dintre o funcțiune și un organ, comună gândirii și fenomenelor de secrețiune) poate înșela un moment pe un materialist fanatic pe care-l jenează caracterul specific, caracterul unic al fenomenelor sufletești, în raport cu celelalte fenomene din lume. Dar la prima încercare de a arăta precis ce *fel* de secrețiune este această gândire care se simte numai în «interiorul» conștiinței noastre și care nu are nimic a face cu materialitatea unei secrețiuni, gândirea a ieșit din genul «secrețiunii» și a intrat în clasa fenomenelor de conștiință, perfect eterogene față de fenomenele materiei.”

Alexandru Cludian, „Problema logică a analogiei și factorii subiectivi tulburători”, în *Cunoaștere și suflet*, Iași, Tipografia Alexandru Țerec, 1940, p. 131.

8

„[...] cred că problema corp-suflet, se rezolvă din punct de vedere metafizic, odată cu întrebarea cea mare a corelatului om-cosmos, așa că orice concluzie ce

s-ar putea pune cu privire la una din probleme, se aplică prin analogie și celelalte.”

I. Brucăr, *Probleme noi în filosofie*, București, Societatea Română de Filosofie, 1931, p. 108.

9

„Convingerea noastră este că nu există cauzalitate psihică, adică o influență a sufletului asupra sa, fiindcă sufletul nu este format din mai mulți indivizi care, cum știm, acționează cauzal, datorită proprietăților lor generale. Psihicul are senzații, imagini, sentimente, idei, etc. care sunt factori generali; de aceea ei însuși nu acționează cu de la sine putere. Numai iluzoriu senzațiile, imaginile etc. sunt tratate ca niște mici indivizi sau «conținuturi» ale sufletului. Nu este singurul exemplu de general metamorfozat în individual. Așadar, nu sufletul acționează nemijlocit asupra sa, ci sufletul acționează asupra sa prin mijlocirea corpului (materiei). În orice acțiune a sufletului asupra corpului (acțiune directă) sau asupra sufletului însuși (acțiune indirectă) totdeauna există ca fundament o acțiune a corpului (fizicului) asupra corpului (fizicului), așa cum cere principiul cauzalității închise a naturii și principiul conservării energiei. Numai raportul recesiv explică această posibilitate: psihicul acționează asupra fizicului prin intermediul fizicului de care el este legat recesiv. Rolul ce revine psihicului este rolul inerent conștiinței, de a conduce procesele fizice fără ca prin aceasta să cheltuiască energie. Acolo unde apare conștiința, materia este utilizată ca mijloc în vederea scopurilor omenești. Este dar adevărat că *mens agitat molem*, însă totdeauna cu ajutorul materiei și cu respectul legilor fizice”.

Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, vol. I, text integral, ed. îngrijită, postfață și note de Nicolae Gogoneață, cu un cuvânt preliminar de Anca Florian Neagu, București, Editura Fundației Pro, 2003, p. 472. Lucrare elaborată în perioada 1950–1960.

10

„Se pare că sistemul omului, ca orice sistem, se întoarce la sistemele fizice. Ceea ce este exact. Dar numai în virtutea științei guvernate de logica clasică a unei riguroase necontradicții, care exclude, cum am văzut, procesul antagonist și contradictoriu al actualizărilor și potențializărilor necesarmente limitate de contradicția fundamentală a însăși naturii energiei. De asemenea, o anumită conștiință a conștiinței sistemului nervos central al omului i-a dezvăluit că ceva trebuia să dăinuie, nu putea să dispară total. Ceva care nu se prezenta ca fizic, pe care nu-l vedeam, nu-l ghiceam sau postulam dincolo de experiența imediată și

care a fost numit «suflet», un fel de realitate imaterială, adică transfizică, metafizică, ce se impunea cu o anume forță unei mulțimi de ființe umane, din timpurile cele mai îndepărtate până în cele actuale, în meditația filosofică individuală, ca și în marile și feluritele societăți religioase. Aici se manifestă un fel de intuiție mitică a posibilităților de potențializare, dar nu pot ajunge până la dispariție, căci intuiția generează psihismul prin conștiința conștiinței și a cunoașterii cunoașterii pe care o îngăduie și o dezvoltă.”

Stéphane Lupasco, *L'Univers psychique*, Paris, Denoël/Gonthier, 1979.
Apud Ștefan Lupașcu, *Universul psihic : sfârșitul psihanalizei*, traducere și studiu introductiv de Vasile Sporici, Iași, Institutul European, 2000, pp. 228, 229.